

CONSERVAREA PATRIMONIULUI TEXTIL

*Drd. Claudia LUPU**

Patrimoniul cultural textil este vast, materialele din care este făcut fiind lâna, mătasea, bumbacul, inul, cânepa și firele metalice din aur și argint ce îmbogățesc adesea ornamentația acestora, rezultând piese brodate cu fir metalic.

Acestea au o mare importanță culturală, pentru realizarea lor folosindu-se mai multe tipuri de materiale organice și anorganice, naturale și sintetice, analiza stilistică a acestora fiind foarte importantă.

Patrimoniul nu poate fi gândit decât în strânsă legătură cu tradițiile, obiceiurile, ritualurile, istoriile de viață și evenimentele istorice, valoarea lui fiind dată de existența materială și semnificațiile transmise.

Pieseile impresionează prin valoarea artistică și documentară, datorită calității materialelor utilizate, specificului tehnicilor de execuție și inscripțiilor brodate, fiind obiecte încărcate de semnificație istorică ce focalizează atenția privitorului într-un mod plăcut.

Spectaculozitatea multor obiecte este dată de combinarea firului metalic prețios din aur sau argint, dar și al perlelor și pietrelor prețioase cu mătasea fir sau țesută ce conferă eleganță, rafinament și armonie.

Țesăturile folosite la fabricarea pieselor și selecțiile atente de culori au dus adesea la un mesaj important, starea civilă, poziția socială sau chiar zona din care proveneau.

Realizarea țesăturilor nu s-a făcut oricum ci la bază a stat tradiția, și analizând simbolistica artei tradiționale românești regăsim simboluri solare, religioase, heraldice dar și privind cultul fertilității.

Adesea formele reprezentate prin croiurile costumului sunt evidențiate de simbolurile încastrate cu trudă și măiestrie în ansamblul vestimentar.

În combinația cu alte culori cel mai des întâlnim albul, simbol al împlinirii, considerat o culoare de bază, fiind o componentă majoră a compoziției cromatice ce permite o rafinată scoatere în relief a câmpului ornamental, contrastând cu celelalte nuanțe.

* Conservator expert, Muzeul Național al Marinei Române.

Paleta cromatică a permis omului să simtă și să transmită prin intermediul hainelor, lumina sufletului dar și durerea, un amalgam de sentimente și trăiri.

Pentru aceasta a fost nevoie de coloranții naturali, de origine vegetală și animală, care au fost utilizați pentru vopsirea fibrelor textile din antichitate și până la sfârșitul secolului al XIX-lea, când se vor folosi coloranții de sinteză.

Detectarea la patrimoniul textil a coloranților naturali, se realizează prin cromatografie de lichide cu detecție și prin spectrometrie de masă, cu o probă de numai câteva miligrame din materialul textil.

Aceste analize ajută la datarea patrimoniului, sunt utile în identificarea coloranților naturali din componentele textile ale pieselor de muzeu, și permit separarea și caracterizarea coloranților cu un consum minim de probă.

De cele mai multe ori identificarea coloranților din componentele textile ale obiectelor muzeale, ne oferă informații cu privire la locul, perioada, statutul social al celor ce au realizat vopsirea.

Sursele biologice folosite în realizarea patrimoniului textil au fost diferite, în funcție de zona geografică și perioada istorică, unele nespecifice țării noastre.

Diversitatea bunurilor textile prezintă evoluția societății, modului de trai, tradițiilor, mutațiile care au intervenit la nivelul materiei prime, al tehnicii, al coloranților, multe din aceste piese fiind realizate în industria casnică textilă.

Cu siguranță, existența breslelor textile a favorizat diversificarea producției meșteșugărești, productivitatea crescând la apariția mașinilor de tors, a unor procedee de vopsit noi și a războiului de țesut. Estetica vibrantă susține rafinamentul și creează o simbioză specifică artei românești.

Coloranții naturali poartă amprenta contextului istoric în care a fost realizat obiectul. Cercetările întreprinse au dus la concluzia că nuanța de culoare roșie este folosită cel mai des în textilele românești.

La vopsirea fibrelor s-a utilizat cea mai veche sursă de culoare roșie *Rubia tinctorum* L, în piese textile în Roma antică, Orientul mijlociu, Egiptul antic, Mesopotamia, Grecia și în Europa.

În toate categoriile de piese textile din colecțiile muzeale românești: covoare orientale (sec. XV-XVII), broderii liturgice (sec. XV-XIX), fire de legare a sigiliilor (sec. XV-XVII), textile etnografice (sec. XIX-XX), este considerată conform a numeroase analize ca fiind unică sursă de culoare sau în amestec cu coloranții de origine animală.

La colorarea cu roșu a firelor textile se mai foloseau insecte din genul *Porphyrophora* în amestec cu *Rubia tinctorum* L., în prezența taninurilor, compuși vegetali cu afinitate mare pentru proteine, fiind utilizați pentru tratarea mătăsii, în vederea recăpătării proprietăților pierdute, sau drept mordant în vopsirea lânii și mătăsii.

Cercetătorii din S.U.A au fost preocupați din anii 1960-1970 în a identifica coloranții naturali utilizați la vopsirea fibrelor ce intrau în componența obiectelor de interes arheologic, artistic și istoric.

În prezent se folosește o tehnică analitică de identificare a coloranților naturali, cromatografia de lichide cu detecție în UV-Viz și spectrometrie de masă (LC-DAD-MS), iar tipul de metal al accesoriilor pieselor textile se realizează prin analize XRF.

În ceea ce privește realizarea unor analize pentru coloranți la patrimoniul textil românesc, apar pentru prima dată ca fiind realizate în anul 1997.

Din cauza diversității, a componenței neomogene material organic (proteic sau celulozic) și material anorganic (fir metalic, mărgel, paiete, etc.) patrimoniul muzeal textil ridică probleme de păstrare și conservare diferite.

Unitatea stilistică, calitatea excepțională, rafinamentul acestor capodopere, impun expunerea lor într-o manieră care să nu le afecteze starea de conservare.

La textile cel mai sensibil material este mătasea, cel mai rezistent lână, între ele iuta, bumbacul și celelalte, conform unor clasificări realizate de specialiști. Mătasea rămâne cel mai sensibil material la acțiunea distructivă a luminii, având rezistență scăzută la mediu și degradându-se ușor.

Lâna conține cheratină, substanța de bază care intră în compoziția fibrei, o macromoleculă proteică formată din aminoacizi.

Acțiunea de conservare a patrimoniului textil este o problemă de cercetare științifică și apoi de execuție tehnică. Analizarea metodelor și tehnologiei de conservare a colecțiilor de textile, are rolul de a le prelungi durata de viață și de a salva un astfel de patrimoniu deosebit de vulnerabil.

Un prim pas în stabilirea strategiei de conservare a acestuia, este evaluarea cauzelor care influențează procesul de îmbătrânire naturală și modul în care ele au acționat.

Stabilitatea materialelor la acțiunea factorilor distructivi depinde de natura lor chimică (compoziție, structură) și agresivitatea mediului, degradările ireversibile ale colecțiilor muzeale reprezentând un aspect

important în contextul stabilirii măsurilor de creștere a durabilității patrimoniului.

Carențele de expunere, iluminare, securitate, dublate de problemele specifice patrimoniului eterogen au reprezentat mult timp o problemă pentru acest tip de patrimoniu.

Conservarea patrimoniului textil înseamnă o cercetare susținută constant, privind atât obiectele, cât și cauzele care favorizează degradarea materiei organice sau anorganice.

Efectele pe care le pot produce anumiți factori de degradare pot fi reduse la minim prin efectuarea acțiunilor de manipulare, depozitare, etalare, conform unor metode recomandate de conservarea preventivă.

Multe piese au valoare de tezaur și având nevoie să beneficieze de cicluri de repaus, altele decât cele impuse de perioadele mai puțin vizitate, trebuie să înregistreze verificări și intervenții periodice amănunțite, restaurarea fiind necesară și obligatorie.

Restaurarea sau intervenția cu tratamente de conservare activă asupra unui astfel de patrimoniu este necesară pe termen lung pentru foarte multe piese, în funcție de degradarea evolutivă sau pasivă.

Printre cauzele degradărilor se înregistrează vechimea și utilizarea acestora, uzura inițială în cazul celor decupate și reasamblate, tehnica de combinații eterogene de materiale anorganice grele (fir metalic, pietre prețioase montate pe suport textil).

Depozitarea în condiții de umiditate și temperatură excesivă, iluminarea inadecvată, plierea și presarea prin suprapunere, etalarea la verticală folosindu-se adesea materiale ajutoare expunerii neadecvate pieselor, total opuse unor condiții de etalare strict monitorizate, toate acestea au aparținut trecutului, lăsând consecințe asupra acestor bunuri ce au ajuns în cadrul muzeelor.

Materiale neutre chimic pentru expunere, plan înclinat aproape orizontal, lumină sub 50 de lucși, dar și aceasta numai pe perioada de vizitare, microclimat controlat, sistem anti-efracție și anti-incendiu, reprezintă necesitățile unui patrimoniu ce se dorește să dăinuie în timp.

Există un efort continuu și susținut pentru protejarea acestuia, bazându-se pe o colaborare eficientă între specialiști de discipline diferite, pentru a restitui prezentului mărturii istorice deosebite. Patrimoniul textil pe suport organic, este valorizat prin colaborarea pluridisciplinară între arheologi, istorici, biologi, chimiști, ingineri textiliști, conservatori și nu în ultimul rând restauratori.

În cazul textilelor supuse unor medii agresive, vulnerabile la procesul rapid de deteriorare, dacă echilibru nu se produce, degradarea poate continua până la o distrugere aproape totală.

Acest pericol este produs de șocul schimbării bruște a mediului, echilibrul stabilit fiind întrerupt. Valorile înregistrate ale factorilor ambientali noi, temperatură, lumină, umiditate, acționează agresiv asupra pieselor și pot activa și antrena diferite procese de degradare.

Pentru salvarea lor printr-o colaborare interdisciplinară, se fac intervenții minime de conservare necesare. Păstrarea conținutului de umiditate a textilelor este esențială pentru conservarea lor. Pierderea conținutului de apă este determină de radiațiile incidente și curenții de convecție.

Condițiile de mediu și folosirea, cauzează importante deteriorări bunurilor culturale, în multe cazuri ireversibile.

Degradarea patrimoniului textil este în cea mai mare parte a situațiilor un proces chimic, temperatura mai înaltă determinând o rată crescută a degradării.

Deshidratarea, alături de alți factori, duce la alterarea proprietăților mecanice, având ca rezultat fragilizarea și rigidizarea, procesul de recuperare fiind anevoios sau nemaiputându-se realiza.

Piese de natură organică, textilele, sunt higroscopice, se umflă, se dilată și se contractă uneori în mod repetat, datorită valorilor umidității relative, producându-se variații dimensionale succesive și de formă, având ca și consecință scăderea rezistenței și a elasticității.

Textilele sunt într-o continuă transformare, îmbătrânire, modificare lentă și neîntreruptă, acestea alături de alterare și degradare, duc la modificări fizico-chimice și estetice.

Aceste procese sunt inevitabile, accentuate de uzurile funcționale suferite înainte de aducerea într-un muzeu.

Patrimoniul textil nu este niciodată în stare de repaus, creșterea umidității higroscopice va duce la diminuarea rezistenței la rupere, și la crearea condițiilor favorabile microorganismelor, iar scăderea valorilor umidității antrenează o reducere a volumului, piesele contractându-se și dilatăndu-se constant.

Modificările în lărgime și lungime, antrenează uzura mecanică provocată de frecarea periodică a urzelii împotriva bătelii, sunt deosebit de periculoase și trebuie evitate întotdeauna, indiferent de sensul în care se fac. Valorile sub 50% sau peste 65%, ale U.R., sunt destul de sigure pentru păstrarea textilelor eterogene, cu condiția să fie constante.

Înregistrarea unei încălziri a patrimoniului textil poate provoca efecte distructive, rezultatul imediat al acestei încălziri rapide, exponențială dar descrescânde, va fi pierderea conținutului de umiditate, rezultând o deshidratare și apariția rapidă a unor forme de degradare.

Schimbarea valorilor U.R. determină creșterea sau scăderea conținutului de umiditate higroscopică dintr-un bun cultural, ea nerealizeazăndu-se în mod egal în toate direcțiile.

În timp ce firul de lână se umflă în lărgime cu 8%, în lungime creșterea este nesemnificativă: 1%-2%.

În ceea ce privește aplicarea tratamentului de restaurare-conservare corespunzător, acesta se stabilește după realizarea unor serii de investigații la varietatea materialelor textile, la metale și alte materiale din accesorii, ținându-se cont și de gradul de fragilitate al materialelor.

Atât identificarea cât și înțelegerea degradărilor, proprietăților chimice și fizice, ale patrimoniului textil, sunt necesare specialiștilor de muzeu în intervențiile de conservare restaurare.

Se impun o serie de investigații capabile să ofere informații pertinente cu privire la:

- compoziția/natura chimică a zonelor selectate și a materialelor în scopul stabilirii provenienței lor;
- starea de degradare (pe suprafața și/sau internă) a piesei textile ca rezultat al expunerii la mediu;
- efectul/eficiența tehnicilor de conservare/restaurare aplicate.

Interesul muzeografilor, investigatorilor, conservatorilor și al restauratorilor, este orientat spre a identifica originea patrimoniului textil prin examinare a structurii și proprietăților, furnizând informații vitale cu privire la proveniența lor și la datare.

Păstrarea patrimoniului textil este o provocare pentru specialiștii, iar măsurile de intervenție, manipulare, tratamentele de conservare, trebuie realizate cu mult profesionalism, migală și responsabilitate. Restauratorul încetinește sau stopează procesul accelerat de degradare, aplicând tehnicile și metodele specifice.

Toate intervențiile făcute nu trebuie să dăuneze obiectului, să nu afecteze integritatea fizică și informațională, să fie ușor de îndepărtat, lăsându-se posibilitatea aplicării unor metode noi, în viitor, pentru a conserva cât mai bine cu putință patrimoniul național.

Ținându-se cont de principiile de restaurare, se vor folosi materiale și substanțe reversibile, care nu afectează starea pieselor și nu produc modificări în structura și compoziția acestora.

O serioasă pregătire profesională și experiență practică, substanțele, instrumentarul, metodele și tehnicile de prelevare, contribuie la o intervenție rapidă și cu un final fericit asupra patrimoniului, dovadă a activității umane din trecut.

Textilele constituie un material valoros cu informații pertinente pentru istoria contemporană și transmit o importantă informație culturală, fiind deosebite prin estetica și complexitatea lor.

Cunoașterea detaliată a colecției, identificarea cauzelor degradării și a repercusiunilor asupra stării de sănătate, cercetarea condițiilor de microclimat în vederea eliminării sau reducerii factorilor ce se consideră nocivi, identificarea priorităților de intervenție, aplicarea criteriilor de selecție, existând textile valoroase ce rămân depozitate fiind private de dreptul de expunere din cauza precarității stării de sănătate, toate acestea sunt absolut necesare.

Operațiile de restaurare au ca scop, să nu afecteze starea obiectelor, intervenția să se realizeze cu maximă eficiență pentru recuperarea și recăpătarea aspectului inițial, pentru a-i conferi rolul de exponat.

Etapele parcurse în cadrul unui laborator de restaurare sunt dezinfectia, curățarea umedă, uscarea, consolidarea și reasamblarea, aceste etape fiind respectate cu strictețe.

După ce au fost aplicate tratamentele de conservare și restaurare pentru fiecare tip de suport, va urma reasamblarea etapizată fără a aduce nici un prejudiciu obiectelor, respectându-se normele restaurării și conservării ce sunt reversibile și non invazive.

Conservatorul dar și restauratorul vor ține cont de rezistența patrimoniului textil asupra căruia se aplică tratamentele, de rezultatele analizelor efectuate la toate materialele constituente, și să aibă în atenție permanent condițiile din spațiile în care se vor întoarce după restaurare.

Mediul în care bunul textil va reveni trebuie să fie salubru, privat de factorii de biodeteriorare, temperatura să fie constantă, fără să depășească cu mult 20°C, umiditatea relativă a aerului să se încadreze între 45-55%, luminozitatea să aibă max. 50 de lux, fiind foarte importantă starea de conservare a piesei, condiții de microclimat constante și modalitatea de expunere.

PRESERVATION OF TEXTILE HERITAGE

-abstract-

Key Words: textiles, restoration, conservation, investigations, storage.

In this work, the compositional structure of the textile heritage is analyzed. Another aspect addressed with regard to textiles, is how its state of conservation was or can be due to the environment of storage, use, handling, transport, namely the changes that occur at the fiber level.

The way the fibers were dyed and with what, techniques for identifying dyes and fibers that provide information on dating, were also scored.

The steps taken to address the needs of a textile piece after restoration, namely active and preventive conservation according to conservation norms, have benefited from a detailed approach.

BIBLIOGRAFIE

ANĂSTĂSOAIE, Doina, GHERMAN, Elena, *Fragmente textile arheologice – frânturi de artă textilă veche*, Buletinul Centrului de Restaurare Conservare Iași, Anul XVII, Nr.2/2019, Editura Palatul Culturii Iași, 2019.

CREȚU, Ileana, *Problematica restaurării acoperământului de mormânt al Doamnei Maria de Mangop*, Buletin de conservare-restaurare 5-6/2012, București 2012.

MOLDOVEANU, Aurelian, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediția a 2-a, Editura Centrul Pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, București 2003.

MUSTAȚĂ, Mariana, MUSTAȚĂ, Gheorghe, *Etiopatologia operei de artă*, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2013.